

Bojan Dimitrijević

FILOZOF I SLUŽBE. PREMIJER DR ZORAN ĐINĐIĆ I (NEUSPELA) REFORMA BEZBEDNOSNOG SEKTORA U SRBIJI 2001–2003.

SAŽETAK

Članak daje pregled aktivnosti sprskog premijera dr Zorana Đinđića u periodu 2001–2003. godine u domenu bezbednosti i odbrane Republike Srbije. Istaknuta je problematična struktura unutar sistema unutrašnjih poslova i državne bezbednosti nasledena od režima Slobodana Miloševića do oktobra 2000. godine, kontinuitet u pojavi bezbedonosnih problema i afera, kao i rascep unutar vladajuće koalicije Demokratske opozicije Srbije – DOS. Reforme sprovedene u ovom sektoru nisu uspele i sve se završilo atentatom na premijera 12. marta 2003. godine. Rad je napisan na osnovu novinske dokumentacije i objavljenih sećanja aktera političkog života i visokih rukovodilaca Službe bezbednosti.

KLJUČNE REČI

Zoran Đinđić, Srbija, unutrašnji poslovi, Resor državne bezbednosti, Vojska Jugoslavije, reforme, Haški tribunal, 5. oktobar 2000

Struktura sistema bezbednosti i odbrane SRJ u trenutku dolaska na vlast 2000.

U vreme kada će doći do petooktobarskih događaja u Srbiji, odnosno Saveznoj Republici Jugoslaviji, sistem odbrane i bezbednosti sastojao se od sledećih komponenti: Saveznog ministarstva odbrane i Vojske Jugoslavije, kao i Saveznog ministarstva unutrašnjih poslova, na nivou savezne države i dva ministarstva unutrašnjih poslova, u Srbiji i Crnoj Gori.

Prema sistematizaciji iz 1991. godine, srpsko Ministarstvo unutrašnjih poslova sastojalo se od dva Resora: javne i državne bezbednosti. Uprošćeno rečeno, Resor javne bezbednosti je bila klasična uniformisana i neuniformisana policija, dok je Resor državne bezbednosti u suštini bio naslednik političke policije, poznate u prethodnim decenijama kao Služba Resor državne bezbednosti – SDB, Uprava državne bezbednosti – UDB i na početku Odeljenje za zaštitu naroda – OZN-a. Tokom 1990-ih ovaj resor imao je u svom sastavu i paravojne sastave koji su u ovoj fazi postojanja bili poznati kao Jedinica za specijalne operacije (JSO).

Tako je MUP Srbije predstavljao od kraja 1980-ih glavni oslonac vlasti Slobodana Miloševića, sa godinama profilisanim, proverenim kadrovima, uhodanim načinom rada, koji se u javnosti često manifestovao kroz oblike nesvojtvene policiji normalne (pravne) države, a to je: veza s kriminalom, korumpiranost, političnost, brutalnost i militarizacija. Jedna od osnovnih funkcija Resora DB, bila je kontrola opozicije i dovođenje u takvo stanje u kojem ona ne može da ugrozi režim.

Na drugoj strani, srpska opozicija je uglavnom imala načelne stavove o tome šta da se „radi” sa sistemom odbrane i bezbednosti, kada se osvoji vlast. U programima opozicionih stranaka, pa tako i Demokratske stranke na čijem je čelu bio dr Zoran Đinđić, bila su opšta opredeljenja vezana za ovaj veoma važan domen društva i politike. Veza i kontakt ljudi iz ovog sistema sa opozicionim strankama nisu postojali, jer bi to za te ljude bilo veoma rizično. Tako da u predvečerje demokratskih promena, koje će nastupiti 5. oktobra 2000, srpska opozicija uglavnom nije imala posebna saznanja, pa ni posebne stavove šta sa ovim sistemom kada Slobodan Milošević ode sa vlasti.

Posmatran kao čovek koji je u koaliciji Zajedno imao najviše organizacionog kapaciteta, Đinđić je bio predviđena meta u periodu kada je Miloševićev režim ušao u svoj zenit, 1998–2000. godine. U toku rata sa NATO paktom 1999. godine, Đinđić je uspeo da izmakne potencijalnim ubicama iz Resora DB i skloni se u Crnu Goru. Ostaje nedovoljno istražena priča o ranijim susretima Đinđića i načelnika RDB-a Jovice Stanišića, a koji je smenjen krajem 1998. godine zbog protivljenja očekivanom sukobu sa NATO oko pitanja Kosova i Metohije.

U samo predvečerje prelomnog 5. oktobra 2000. godine, Đinđić je preko ličnih veza došao u kontakt sa komandantom Jedinice za specijalne operacije Miloradom Ulemekom, poznatijim kao „Legija”, sa kojim je dogovorio da će se ova, u suštini najopasnija jedinica Miloševićevog režima, narednog dana – kada krenu demonstracije – držati postrani i neće intervenisati. Činjenicu koju treba razumeti je da, iako su tih dana do vrha Demokratske opozicije Srbije (DOS-a) stizali mnogi glasnici sa druge strane, da će se policija držati postrani, niko nije imao mogućnost da predviđa da li će tako zaista i biti. Jedna od Đinđićevih filozofija političkog delovanja bila je da je u politici radi efikasnosti ponekad potrebno „uprljati ruke”. Takav kompromis ili svojevrsni pakt sa đavolom, bio je susret sa Ulemekom i dogovor da se JSO neće angažovati protiv naroda. „Bez svih tih kompromisa mirni prevrat ne bi bio moguć, a mi možda ne bismo više bili u životu” objašnjavao je Đinđić kasnije.

Narednog dana u toku velikih demonstracija u Beogradu, JSO nije intervenisala, mada se pojavila na ulicama posle 16 časova. Mnogo sveta nije

ni znalo ko su ti ljudi. Mislili su da je to vojska. Teatralno pokazivanje jedinice i još teatralniji „prelazak” na suprotnu stranu, bila je u stvari zaštita i same JSO i Legijinih postojećih i budućih investicija u organizovani kriminal, od tada veoma mogućih radikalnih ishoda petooktobarskog prevrata. Može se reći da su Demokratska opozicije Srbije – DOS, Demokratska stranka i sam Đinđić, naseli na ovaj mangupski „štos”. Svojim daljim postupcima abolirali su ovaj Miloševićev eskadron smrti, i otvorili mu prostor nekontrolisanog delovanja.

Nije bilo „6. oktobra” za službe i vojsku

Ono što je Đinđića razlikovalo od ostalih lidera Demokratske opozicije Srbije, bila je činjenica da nije podlegao euforiji posle Miloševićevog pada 5. oktobra 2000. On svedoči da se nije naročito radovao. „Razmišljao sam šta će biti kad se svi otrezne”. U tom vakuumu, sa jedne strane, državne institucije padale su kao kruške u ruke nove vlasti, a sa druge strane, nova vlast realno nije osvojila čvrste poluge vlasti: vojsku, vojne i civilne službe bezbednosti, koje su stajale netaknute sa strane. Pobjeda je izgledala relativno, a jedan oštar udar Miloševića revoluciju je mogao lako da slomi. „Sve vreme imao sam neprijatan osećaj da još ništa nije završeno i da vrlo brzo stvari mogu krenuti u neprijatnom pravcu.”

Đinđić je smatrao da postoji realna opasnost da se u revolucionarnom zanosu sve pretvori u anarhiju, i da se u pokušaju da se radikalno promeni politički sistem, raspadne socijalni sistem. „I to je bila tačka gde smo zakočili... odlučili smo da kao krajnji rezultat svega ovoga izdejstvujemo izbore na kojima ćemo regularno da izvršimo promenu sistema. Po cenu da nam ljudi zamere što smo usporili, ali da sve bude bezbednije”. Međutim, Đinđića je brinuo i takav osećaj provizorijuma vlasti. Strah da anarhija ne stupi na scenu, takođe.

Posebna greška je otvoren procep u koji su na demokratsku stranu društva počeli da se prebacuju delovi kriminalnih grupa, i još gore, pripadnici Državne bezbednosti, često i sami u međusobno nejasnom ili ortačkom odnosu. Ono na šta je Đinđić kasnije ukazivao, je da je sa svim tim ljudima koji su sačinjavali milje Državne bezbednosti i organizovanog kriminala, trebalo da bude raščišćeno još 6. oktobra, a da bi stanje stvari bilo jasno do kraja novembra 2000.

Vladimir Beba Popović smatra da je Đinđić poverovao da iza tih ljudi ne stoje politički zločini, pogotovo što je na pitanje da li ih je bilo, od njih uvek dobijao uveravajući, odričan odgovor. Stekao se utisak da je JSO pod njegovom zaštitom. Sa druge strane, paradoks je da su svi ti ljudi sa svojim komandantom na čelu, bili u stvari službenici i radnici Vlade Srbije!

Prelazna vlada

U isto vreme, posle pregovora na republičkom nivou dolazi do pregovora za rešenje nastale situacije. Potpisan je, bez prisustva radikala, sporazum tri političke grupacije – Socijalističke partije Srbije (SPS), Demokratske opozicije Srbije (DOS) i Srpskog pokreta obnove (SPO) o formiranju Prelazne vlade Srbije i raspisivanju vanrednih parlamentarnih izbora 23. decembra 2000. Pet dana kasnije, predsednik Vlade Mirko Marjanović podnosi ostavku. Na kraju dvodnevnog zasedanja Narodne skupštine Srbije izglasana je nova prelazna vlada. Novi premijer je Milomir Minić (SPS), a potpredsednici Nebojša Čović (DOS) i dr Spasoje Krunic (SPO). Sporazumom je definisano da će zakonom o vladi i drugim propisima ovlašćenja predsednika obavljati predsednik i potpredsednici Vlade sporazumno, sa punom saglasnošću. Akte Vlade potpisuje predsednik, uz supotpise potpredsednika Vlade. Prema ovom dogovoru, funkcije ministara u Ministarstvu unutrašnjih poslova, Ministarstvu finansija, Ministarstvu pravde i Ministarstvu za informacije obavljao je kolegijum sastavljen paritetno od potpisnika.

U toku postojanja ove Vlade, prilike u Srbiji su se stabilizovale u pojedinim resorima, ali u kritičnim resorima, kakvo su Ministarstvo pravde ili unutrašnjih poslova, stanje je ostalo nedefinisano, čak opterećeno novim iskušenjima.

U Resoru DB MUP-a, u ovom periodu izvršeno je uništavanje poverljive građe, a na prostoru opština Preševo i Bujanovac izbila je pobuna – u drugoj polovini novembra 2000. godine. U isto vreme, u više zatvora u Srbiji došlo je do pobuna zatvorenika.

Sam budući premijer nije se interesovao za pitanja kadrovske kombinatorike u MUP-u ili u Resoru DB. Paradoksalno, on se okrenuo potpuno drugim temama, za koje je verovao da su životnije i potrebnije za naciju, nego da razmrsi to zmijsko klupko. Budući premijer kao da nije imao živaca da se bavi nečim što se kasnije ispostavilo kao osnovni problem nove vlasti: Miloševićevim nasleđem u bezbednosti.

Sa ove distance, vidi se da je to bila ključna greška u tom momentu.

Sa druge strane, bilo je i nejasno na koji bi način bili izabrani pravi kadrovi, kada je MUP sa RDB-om bio ogorčeni protivnik opozicije sve te godine. Kome bi to premijer mogao da pokloni poverenje da vodi i reformiše ove institucije u takvoj realnosti? Budući premijer nije imao nikakvu realnu polugu moći; na primer, nekakvu drugu jedinicu da razoruža i raspusti JSO, pohapsi ljude iz DB-a i druge koji su bili u kriminalnom polusvetu, i tako ukloni opasnost od sebe.

Sukob sa DSS – koji postaje sklonište za pripadnike Miloševićeve vojske i bezbednosti

Odnose u postmiloševićevskoj epohi vlasti obeležio je sukob Demokratske opozicije Srbije sa Demokratskom strankom na čelu sa jedne strane, sa Demokratskom strankom Srbije (DSS) i manjom grupom stranka, sa druge strane. Razlike između dve stranke pre septembarskih izbora bile su u principu nevelike. Obe stranke imale su približnu popularnost, podržavalo ih je mnogo više mladih, obrazovanih, urbanih, nego onih drugih glasača.

Prave razlike su nastale, ili su, bolje rečeno postale vidljive, u mesecima posle dolaska na vlast, jer su DSS i Koštunica uspeli da privuku veliki broj razočaranih pristalica svih opredeljenja: bivših socijalista, radikala, SPO-vaca i tako značajno podignu popularnost. Ti novi simpatizeri su promenili profil pristalica DSS-a, jer se među njegovim novim simpatizerima i članovima pojavio veći broj starijih, ruralnih ili neobrazovanih birača.

Poseban problem je što su delovi režimske strukture, takođe, počeli da prilaze Koštunici i u njemu i njegovoj stranci nalazili zaklon od promena koju je forsirao ostatak DOS-a sa Đinđićem na čelu. Grupa saradnika oko predsednika SR Jugoslavije Koštunice, smatrala je da vodeće ličnosti u resorima unutrašnjih poslova i odbrane ne treba menjati iz, navodno, državnih interesa, brzo i preko noći. Tako je nekima od njih omogućeno da pakiraju i biraju stranu, i na taj način aboliraju svoju prošlost.

U vreme Prelazne vlade predsednik Koštunica nije želeo da sa čela vojske i Resora DB smeni ljude kakvi su bili general Nebojša Pavković i Rade Marković. Potom, sledeći ozbiljan sukob sa DSS-om bio je oko kandidata za ministra unutrašnjih poslova, u vreme kada je sastavljan Kabinet nove Vlade, krajem 2000. godine. Đinđić je u jednom intervjuu 10. decembra izjavio da će o postavljenju MUP-a razgovarati sa Koštunicom i da neće doneti odluku bez njega. DSS je predložila advokata Gradimira Nalića, ali je njegovu kandidaturu Demokratska stranka osporila zbog izvesnih problematičnosti iz Nalićeve ranije biografije. Taj sukob bila je prva stepenica u eskalaciji rata DSS protiv DS.

Vlada premijera Đinđića

Dvadeset drugog januara 2001, Zoran Đinđić je kao mandatar kompletirao sastav Vlade Srbije, koji će stupiti na dužnost tri dana kasnije. U domenu bezbednosti tu su bili: Dušan Mihajlović (policija, ujedno i potpredsednik Vlade), odnosno dva potpredsednika sa dodeljenim resorima: Vuk Obradović (suzbijanje korupcije i kriminala) i Momčilo Perišić (Nacionalna bezbednost). Kabinet Zorana Đinđića imaće više potpredsednika nego ijedna vlada do sada, tumačili su mediji.

Prvo što je nova Vlada naredila bilo je smenjivanje načelnika Resora DB Radomira Markovića. On je kasnije bio priveden i uhapšen zbog optužnice da je organizovao atentat na Vuka Draškovića na Ibarskoj magistrali početkom oktobra 1999. godine. „Na dnevnom redu sednice Vlade biće izbor novog šefa javne bezbednosti”, najavio je premijer, 30. januara 2001, saopštavajući novinarima o čemu je bilo reči na sednici Vlade, posvećenoj bezbednosnoj situaciji u zemlji, a povod je bio napad na automobil novomenovanog šefa Resora DB Gorana Petrovića. Kao preduslov, on je video i personalne promene u republičkom pravosuđu i tužilaštvu.

Iako je upadljivo izbegavao da se pozabavi policijom, premijer je 21. februara 2001. posetio MUP Srbije, pri čemu je dao smernice u kojem će se pravcu reformisati to ministarstvo. „Pre svega raščišćavanjem sa svim slučajevima povezanosti sa kriminalom, potom kroz rasvetljavanje teških krivičnih dela u koja su bili umešani i pripadnici MUP-a, potom organizovani kriminal, i potom reforma policije”. On se založio za depolitizaciju ovog ministarstva i policije kao njegovog osnovnog dela, kao i za određene zakonske izmene radi efikasnijeg rada policije. Đinđić se dalje uglavnom nije mešao u probleme unutrašnjih poslova. Nije iskoristio pravo premijera da postavi neke svoje ljude, kao što je to bio običaj. Oslonio se na ministra Mihajlovića, a sam se pozabavio sasvim drugim dnevnim obavezama. Đinđić je, kako slikovito, ali tačno opisuje Milan St. Protić stanje na početku 2001, dobio u amanet pravu razvalinu od države. „Podivljale snage bezbednosti u kojim su kolovođe bili zlikovci s policijskim činovima naoružani opasnim oružjem i spremni na svako zverstvo”.

Ulazak u Kopnenu zonu bezbednosti

U sferi odnosa srpske/jugoslovenske države, vojske i policije, ulazak snaga VJ i MUP-a Srbije u Kopnenu zonu bezbednosti početkom 2001. godine, značio je nastavak premošćavanja problematičnih, a još uvek nesmenjenih ličnosti iz vojnog vrha. Navodni ili stvarni incidenti na relaciji šefa koordinacionog tela obeju Vlada, Nebojša Čović – načelnik GŠ general Nebojša Pavković, odnosno njegov odani komandant 3. Armije, general Vladimir Lazarević, pokazali su da se aktuelni vojni vrh i te kako bori, da se kroz još uvek sebi odane pojedince u medijima prikažu kao da oni imaju neku ulogu u odlučivanju na jugu Srbije. Za to vreme efikasnost potpredsednika Čovića uveravala je srpsko javno mnjenje da se on i novi ljudi oko njega: general Ninoslav Krstić (VJ) i pukovnik Goran Radosavljević (MUP Srbije) daleko bolje snalaze na eksplozivnom području srpskog oboda Kosova i Metohije.

Zajedno sa potpredsednikom Vlade Nebojšom Čovićem, premijer Đinđić je obišao sela u bujanovačkoj opštini 24. maja. On je izjavio u Đorđevcu,

gde je bila smeštena baza albanskih ekstremista, da je ulazak snaga bezbednosti „znak da nam demokratske snage veruju i znak da više možemo postići političkim sredstvima i metodama nego nasiljem”.

Uticaj saradnje sa Haškim tribunalom po pitanju bezbednosti

Sve srpske međunarodne inicijative posle 5. oktobra 2000, počinjale su i završavale se pitanjem saradnje s Haškim sudom za ratne zločine. To pitanje obeležilo je celu postmiloševićevsku eru srpskih međunarodnih odnosa. Zahtevi za izručenje optuženih postavljeni su Đinđićevoj vladi odmah po njenom formiranju i bez imalo uvijanja. U tome su prednjačile Sjedinjene Države. Amerikanci su, ne čekajući okončanje uspostavljanja demokratske vlasti, jasno dali na znanje da se od vlade DOS-a očekuje jasan potvrđan stav, odnosno: efikasna hapšenja i isporučivanja svih optuženih za ratne zločine. To se, naravno, na prvom mestu odnosilo na samog Slobodana Miloševića. Više puta je ponovljeno i to da svaka materijalna pomoć iz inostranstva zavisi isključivo od spremnosti demokratskog Beograda da ispuni haške uslove.

Shvatajući značaj uspostavljanja dobrih odnosa i legitimacije nove Vlade, premijer je početkom februara posetio Sjedinjene Države. Ta prva poseta premijeru je mogla da nagovesti kurs američkih snažnih zahteva za haškom saradnjom. Đinđić je u Vašington krenuo pun optimizma, velikih ideja i planova za njihovu realizaciju. Sve je to palo u vodu pred oštrim stavom Vašingtona. Državni sekretar Kolin Pauer nastupio je oštro, tražio je konkretne izmene ponašanja Srbije, unapređivanje ljudskih i manjinskih prava, puštanje albanskih zatvorenika sa Kosova. Ali je ključna tema bila zamerka što je Milošević i dalje na slobodi, kao i što su njegove strukture još uvek žive u vojsci, policiji i biznisu. Amerikanci su nastupali sa logikom *no hard feelings*. Tada je i postavljen rok za hapšenje Miloševića. Bio je to 31. mart 2001. godine.

Premijer Đinđić (u toku druge posete) Vašingtonu izneo je stav da su jugoslovenske vlasti spremne da uhapsu svoje ratne zločince, ali da, kako bi to bilo legalno, moraju prvo usvojiti savezni zakon, što iz složenih političkih razloga ne može biti učinjeno makar još nekoliko meseci. Američka administracija je očito bila pred iskušenjem da prihvati ovo objašnjenje, jer je u tim trenucima Vlada Srbije pokazivala veoma kooperativan i konstruktivan stav oko događaja na jugu Srbije.

Đinđić je na konferenciji za novinare, održanoj po povratku iz posete Vašingtonu na beogradskom aerodromu, rekao da je američki Kongres doneo rezoluciju koja vlasti u Beogradu obavezuje da do 31. marta „obezbede

dovoljnu saradnju sa Haškim sudom” kao uslov da se normalizuju ekonomski i finansijski odnosi dve zemlje. Zoran Đinđić je ocenio da je to „važan i težak uslov, jer ukoliko do toga ne dođe, posle 31. marta američke delegacije u međunarodnim organizacijama, kao što su Međunarodni monetarni fond (MMF) i Svetska banka, glasaće protiv naših interesa, što ne bi bilo dobro ni za nas ni za SAD, jer bismo ušli u fazu konfrontacije”.

Svakako najdramatičniji test za premijera i samu Vladu Srbije bio je Slobodan Milošević. I ne samo za Vladu, već i za odnose u vladajućoj koaliciji. Milošević na slobodi značio je latentnu pretnju za stabilnost nove vlasti, ali je predstavljao i međunarodnu prepreku oporavku Srbije. Oko njegove sudbine već početkom 2001. počela su da se lome koplja u DOS-u. Bukvalno u poslednjem trenutku, Milošević je ipak lišen slobode 31. marta 2001. godine, posle viščasovne drame oko vile u kojoj se nalazio. Posle niza dramatičnih trenutaka koji su mogli da se završe oružanim sukobom, uz posredovanje Čedomira Jovanovića, Slobodan Milošević odustaje od odbrane i predaje se policiji koja ga odvodi u beogradski Centralni zatvor.

Pritisci na Vladu Srbije postajali su sve žešći, sve dok se Milošević nije našao u Hagu 28. juna 2001. godine. Pre izručenja, on je razgovarao sa Koštunicom. Rekao mu je da će poštovati odluku Miloševićevih sudija tačno onoliko koliko ju je poštovao u vreme 5. oktobra kada su te iste sudije poništavale izbornu pobjedu DOS-a. Sa odlukom u tek odštampanom Službenom glasniku, u zatvor odlaze Zoran Janjušević i šef Uprave za izdržavanje zatvorskih kazni, Vulić. Milošević diskretno biva prebačen do sedišta RDB i Instituta bezbednosti na Banjici gde biva predat predstavnicima Haškog tribunala. MUP-ov kamuflačni helikopter tipa Augusta Bel 212, isti kakvim se na Vidovdan 1989. Milošević spustio na Gazimestan, poleće oko sedam časova uveče u pravcu Tuzle, gde su Britanci obezbedili dalji prevoz do Haga. Na radarskim ekranima bilo je registrovano više letova MUP-ovih helikoptera, koji su zavarali vojsku, u čijem je vrhu bilo ideja da se spreči taj let. Đinđić sa saradnicima u kancelariji sedi i čuti, dok se čeka poziv od pilota. Kada se pilot javio iz Tuzle, Đinđić se obraća Čedi Jovanoviću: „Da li možeš da zamisliš da je danas Vidovdan? Malopre su mi rekli da je danas Vidovdan!”

Premijer je tada napisao obraćanje javnosti. Motivisan tim istorijskim datumom, Đinđić je pred kamerama rekao da je donesena odluka da između života i neba, konačno odaberemo život i bolju budućnost našoj deci. Odbačena je nebeska Srbija, a sa njom i Slobodan Milošević. Ovaj događaj pripisuje se isključivo Đinđiću kao zasluga. Njegova odlučnost prekinula je natezanje oko Miloševićeve sudbine i preganjanja sudova koja i kakva im je nadležnost, i spasila kredibilitet Srbije. Neko je morao da učini ovaj korak.

Međutim, Milošević je, i tim poslednjim boravkom na srpskoj zemlji, zavadio svoje protivnike. „Neobaveštenog Koštunicu i „pragmatičnog”

Đinđića. Koštunica je kritikovao brzinu i tražio zakonske osnove, a Đinđić je objašnjavao da dalje otezanje dovodi u potpunu krizu na svim nivoima vlasti i odnosa međunarodne zajednice prema Srbiji. Ostao je utisak u tadašnjoj javnosti da je Đinđić pobedio u ovom duelu.

Premijer Đinđić je smatrao da se Srbija slanjem Miloševića u Hag kandidovala da ravnopravno učestvuje u konceptu saradnje sa Haškim tribunalom. On je u slučaju zahteva za izručenje ratnog komandanta Vojske Republike Srpske, generala Ratka Mladića, isticao da ne moraju svi problemi regiona da se rešavaju preko njegovih leđa. Ali, kako je insistiranje na ovom slučaju postajalo sve direktnije tokom 2001, Đinđić je s pravom ukazao da međunarodna zajednica – iako niz godina kontroliše situaciju u Bosni i Hercegovini – nije uspeła u njegovim i hvatanju drugih haških optuženika. Za to vreme, od krhke demokratije u Srbiji se traži da servira Mladića „na poslužavniku”. Đinđić je bio kategoričan, za ovaj rizik: cena je previsoka. Štaviše, posle Miloševićevog izručenja, premijer nije krio svoje razočarenje Zapadom. Đinđić je, u intervjuu za „Dejli telegraf”, izjavio da je razočaran Zapadom, koji je obećavao daleko veću ekonomsku pomoć našoj zemlji, a zapadne lidere je pozvao da ubuduće obećavaju samo ono što mogu da ispune.

Afera „Gavrilović”

Trećeg avgusta 2001. godine na Novom Beogradu dogodilo se ubistvo visokopozicioniranog službenika Resora DB Momira Gavrilovića. To, do danas nerazjašnjeno, ubistvo bila je afera koja je ubrzala rascep u DOS-u, dok su se, korak po korak, uvećavale političke razlike. Pet dana kasnije, ubistvo bivšeg pukovnika Državne bezbednosti Srbije biće pretvoreno u političku bombu koja je eksplodirala.

Evo kako je o tome pisao Dragan Bujošević u NIN-u: „Rukavicu u lice političke javnosti Srbije bacio je neko iz Kabineta predsednika Jugoslavije Vojislava Koštunice. On je urednicima dnevnog lista 'Blic' dojavio da je Gavrilović onoga dana kada je ubijen, u Kabinetu dva i po sata saradnicima predsednika Koštunice podastirao pisane dokaze o 'sprezi pojedinih ljudi iz vrha aktuelne vlasti sa čelnim ljudima organizovanog kriminala u Srbiji... posebno sa članovima surčinskog klana.” Poruka je bila više nego jasna: „onaj drugi deo dosovske vlasti, iz koje sebe neprekidno samoizoluje Koštuničina Demokratska stranka Srbije, povezan je sa mafijom, njemu je u interesu bilo da Gavrilović više ne bude svedok.”

U četvrtak, 9. avgusta, NIN objavljuje tekst sa naslovom „Gavrilović nije dao dokaze” o sprezi mafije i vrhova vlasti, a „Glas javnosti” tvrdi da je Gavrilović sa savetnicima predsednika razgovarao o reorganizaciji Resora javne bezbednosti i time najavljuje obrt u montaži priče o ubistvu

Momira Gavrilovića. Predmet sporenja postaće tema razgovora bivšeg bezbednjaka sa predsednikom Koštunicom i njegovim saradnicima: da li su razmenjivali informacije o sprezi dela vlasti i mafije ili su pričali o pokušaju predsednika i njegovih saradnika da u policiju Srbije postave ljude u koje oni imaju poverenje.

Uveče se naciji preko državne televizije obratio predsednik Koštunica. On je podržao svoje saradnike. Istakao je da je Gavrilović, sa kojim je i sam razgovarao, ukazao „na prodor organizovanog kriminala u privredni život, na snagu i razgranatost delovanja pojedinih klanova” i na „nedovoljno primereni odgovor, popustljivost i nesnalazljivost vlasti i nadležnih organa” i na njihovu korumpiranost. Ako su neke ove reči izgledale kao nastavak optužbi koje su drugi članovi DSS-a iznosili na račun Vlade Srbije i njenih ministarstava, jačinu razornog zemljotresa za vladajuću koaliciju imala je Koštuničina tvrdnja: „Ne želim da verujem da je Momir Gavrilović ubijen zato što je došao u Kabinet predsednika Republike da predoči određene informacije. Teško mi je da poverujem i da je osnovni cilj ovog ubistva bilo zastrašivanje i odvracanje onih koji smatraju da bi određenim svojim saznanjima mogli da doprinesu boljitku naše zemlje.”

Premijer je bio u Sjedinjenim Državama, a u međuvremenu, do njegovog povratka, DSS je podigla temperaturu kroz optužbe na račun vlade. Sa zadržkom od nekoliko dana, premijer je poručio iz Amerike, da je „slučaj Gavrilović” „prvorazredni skandal koji ugrožava funkcionisanje DOS-a”, ali je istakao da je „dosta bilo kleveta, dosta kampanje iz Miloševićevog vremena”, da će ovoga puta morati da se utvrdi krivica svakog pojedinca, inače neće biti DOS-a. „Zoran je po dolasku na aerodrom, pre nego što sam mu bilo šta rekao, prešao u kontranapad poručujući Koštunici da odmah objavi Gavrilovićev kompromitujući materijal, ili u suprotnom, da povuče svoju izjavu o Vladi”, piše Čedomir Jovanović.

U saopštenju koje je podeljeno novinarima (koje je lično pisao) povodom slučaja Gavrilović, Đinđić kaže: „Danas je jasno da on nije doneo nikakve dokaze o tzv. sprezi vrha aktuelne vlasti i kriminala. Uostalom, nakon otkrivanja detalja jasno je da to uopšte nije bila glavna tema brojnih susreta sa njim.” Premijer je bio ljut na svog starog prijatelja: „Inače, vrlo je indikativno da sam Koštunica više veruje Gavriloviću, čoveku vrlo sporne prošlosti i veza, nego svojim dugogodišnjim opozicionim kolegama i današnjim koalicionim partnerima. Nije stvar u tome da veruje dokazima, jer nikakvih dokaza nema.”

„Zahtevam da se u narednih nekoliko dana do poslednjeg detalja razreši cela priča oko 'slučaja Gavrilović', jer bez toga nije moguća nikakva dalja saradnja u Demokratskoj opoziciji Srbije”, izjavio je 15. avgusta 2001. godine. Đinđić je naglasio da insistira da se utvrdi odgovornost svih koji

su učestvovali u toj priči. „Da se jasno kaže postoje li indicije i dokazi da neko u Vladi saraduje sa kriminalom i ako postoje, da se tačno kaže gde, kada i ko. U suprotnom, da se utvrdi ko je plasirao te dezinformacije i da on odgovora za to” – istakao je Đinđić i ocenio da su „ove optužbe teške klevete preko kojih ne može da se pređe”.

Slučaj Gavrilović bio je vododelnica u odnosima dve stranke, dva lidera i nagovestio je podele u okviru koalicije DOS. Ova afera pokazala je da je ponovo je na scenu izašao splet događaja i činjenica, koji je pokazao da je Miloševićeva stoglava hidra i dalje moćna, jer se događaji vrte prema nekoj drugoj traci, ne onoj koju je nova vlast želela, kao i da mimo vlasti postoje krugovi realne moći, kakvi su bili ostaci Državne bezbednosti. Ovaj događaj je pokazao i da je tim istim krugovima bilo lako da poseju neprijateljstvo među dvojicom lidera demokratske Srbije.

Pobuna JSO novembra 2001.

Taman što su se smirila iskušenja afere Gavrilović, došao je novi veliki izazov za Vladu Zorana Đinđića i njega samog. Sa novembarskom pobunom Jedinice za specijalne operacije RDB, kao da su dospeli zakasneli računi iz vremena 5. oktobra. Tada sklopljeno primirje sa ovim opasnim elementom Miloševićeve Službe bezbednosti, konačno se pretvorilo u rat. Sa druge strane, svojim oprečnim stavovima o ovom problemu, DOS-ova Vlada i DSS-ov predsednik SRJ i njegov Kabinet, nastaviće politički sukob započet aferom Gavrilović.

U vremenu posle odlaska Slobodana Miloševića sa vlasti, Jedinica za specijalne operacije bila je potpuno van realne kontrole i Vlade, i MUP-a i Resora državne bezbednosti kojem je pripadala. Teško da je iko mogao i da zahteva nešto od njenog komandanta, Milorada Ulemeka Legije, koji je na talasu „zasluga” 5. oktobra izrastao u potpuno nekontrolisanu ličnost. Njegovi raniji kontrolori, Željko Ražnatović Arkan, Slobodan Milošević, Jovica Stanišić i Franko Simatović bili su sada van scene. Iako je penzionisan posle nekih nemilih događaja po beogradskim i kafanama u Kuli, on je bio i dalje neformalni komandant „Jedinice”, zadržavajući obezbeđenje, vozila i isprave RDB-a. Đinđić ni sam nije dobijao valjan odgovor od ministra Mihajlovića, zašto je to i dalje praksa. Kasnija istraga je utvrdila da je sve rađeno na nivou Jedinice, sasvim nelegalno. U takvom stanju JSO je bila vernija Legiji nego vlastima, premijeru, a pogotovo ministru unutrašnjih poslova. Nove vlasti nisu znale kako da doskoče ovom izazovu, pa će to već s jeseni doneti nove probleme.

Eskalacija sukoba nastaje posle hapšenja pripadnika vođa zemunskog klana sa kojima se komandant JSO bio odranije udružio. Legija će, u

razgovoru, koji je u suštini bio svađa, 5. oktobra 2001. Čedomiru Jovanoviću, kao predstavniku DOS-a objaviti „rat”. Usledili su novi izazovi.

Tih dana premijer Đinđić se u pripremi puta za Vašington zapitao da li bi bilo dobro da se učini neki gest potvrde da saradnja sa Hagom zaista teče. Odlučeno je stoga da se privedu i potom isporuče prilično opskurna braća Banovići iz Obrenovca, i tako potvrdi da saradnja sa Hagom teče. „Ali, po našoj proceni najmanje sporno hapšenje, izazvalo je najekstremniju posledicu, pobunu JSO”, piše Čedomir Jovanović. Pravo pitanje bilo je ko je naredio da baš JSO bude izvršilac u slučaju hapšenja braće Banović, o kojima do tada niko nije čuo, upravo zato što je JSO-u odnosno Ulemeku-Legiji bio potreban povod za pobunu. Konkretan razlog za koji je on bio zainteresovan bilo je njegovo svedočenje u Okružnom sudu u predmetu atentata na Vuka Draškovića, a što je trebalo da bude 12. novembra.

Pobuna se upravo desila u trenucima dok je premijer bio u Sjedinjenim Državama, ali je van Beograda bio i ministar unutrašnjih poslova, Dušan Mihajlović. Posle za javnost nevidljivog protestovanja u Kuli, JSO je sa dvadesetak vozila došla do Beograda i tu se na delu auto-puta kod Sava centra zaustavila, izražavajući na taj način protest. Sa druge strane, svi pripadnici JSO koji su bili u funkciji obezbeđenja, kao pratioci ili kao vozači članova Vlade Srbije, takođe su se povukli sa svojih dužnosti. Organizatori pobune znali su da je „običan” MUP prema njima nemoćan, a takođe i da će se Vojska „kolegijalno” uzdržati.

Čedomir Jovanović se ovako seća tih dramatičnih momenata: „Zoran je došao u četiri po podne, sačekao sam ga na aerodromu. Bio je iznuren. Seo je u kola, pitao šta se dešava. Kažem da smo dobili poruku da dođemo u Kulu. Pita na koga možemo da računamo u policiji, ja kažem ima nas pet. Kapira. Odlazi u MUP.”

Ovaj događaj pokazao je dubinu problema. Osim nešto pripadnika saveznog MUP-a i tek ponekoga u Ministarstvu policije, premijer nije imao nikoga uz sebe. Nije mu padalo na pamet da pozove Vojsku Jugoslavije u pomoć, a sa druge strane, Koštunica mu Vojsku nije ni nudio. U tom trenutku, premijer Đinđić reaguje sam. Odlazi pravo u središte pobunjenika.

Helikopter je sleteo u objekat JSO u Kuli. Potom pobunjeni pripadnici jedinice koji su bili okolo, razdvajaju Đinđića i Jovanovića. „U tom trenutku je Zoran predsednik Vlade, dok sam ja šef parlamentarne većine. To je prava slika naše vlasti. Toliko o njoj... Zorana šalju u jednu kancelariju, mene u drugu. Počinje razgovor koji su oni, u stvari, sve vreme snimali... Zoran je Legiji (koji je takođe tu bio, iako penzioner, prim. aut.) rekao da je ovo pobuna. On kaže: „Pričaš isto što i Čedomir.” – „Stani, ovo jeste pobuna, a ja vam neću popuštati”, rekao je Zoran.” U kolima, potom, komentariše:

„Ovo je propust Gorana Petrovića i Zorana Mijatovića. Oni su bili dužni da kontrolišu tu jedinicu. Da li je to bilo realno ili ne, ja to ne znam.”

Tako je demonstrirana moć nad podeljenom demokratskom vlašću. Ali i dublji raskol između predsednika SRJ i premijera Vlade Srbije. (Uostalom, sada su svi mogli da računaju na ovaj sukob i da se ubacuju u taj procep.). Predsednik SRJ, na konferenciji za štampu, tumači da je „*posao koji oni obavljaju takav, a neko od njih je rekao da nemaju druge uniforme osim onih koje imaju... Oni su se pojavili u onome što je njihova radna i svakodnevna odeća.*” Posle navedenog, jasno je bilo da će Vlada, odnosno Đinđić, morati sami da se obračunaju sa ovim izazovom, jer JSO nije popuštala. Tražila je ostavku ministra Mihajlovića. Na razgovorima u Kuli, ministar pristaje, ali mu u hodniku Čedomir Jovanović cepa papir sa ostavkom. Problem se prenosi u Beograd, da ga Đinđić reši.

U noći 13. novembra, kako piše ministar Mihajlović „odvijala se specijalna diplomatija na relaciji vlada–organizatori pobune.” Kao rezultat pobune, Vlada Srbije smenila je čelne ljude Resora, Gorana Petrovića i Zorana Mijatovića. Pre svega zato što je pobuna pokazala da Resor ne kontroliše Jedinicu, a potom verovatno kao kompromis sa štrajkačima JSO i njihovom ucenom. Ovakva Đinđićeva odluka izazvala je bes Petrovića i Mijatovića. Pogotovo što je njihova moć kontrole nad JSO verovatno bila manja nego i Đinđićeva, ako je uopšte i bilo. Prepotčinjavanje ove jedinice direktno Vladi, formiranje Saveta za državnu bezbednost, koji su usledili, nisu u stvarnosti doneli nikakvog napretka u kontroli Jedinice, već je njena autonomija i samokontrola postala veća.

Vlada Srbije i premijer prešli su preko pobune JSO nedopustivo površno, mada su znali ili je trebalo da znaju sa kim imaju posla. Država je pokazala da je u osnovi slaba da odgovori na ovaj izazov. Sam čin oružane pobune bio je dovoljno skandalozan i preteći, s obzirom na okolnost da su i premijer i ostali iz Vlade sebi dopustili da im JSO pride previše blizu. To nije bio tekući, dnevni problem, već pokazatelj realne jačine Vlade i države uopšte.

Sa druge strane, Vlada i premijer nisu smogli snage da jedinicu dekretom raspuste. Zbog političke kombinatorike verovalo se da nije dobro Vojsci dati priliku da ih razoruža, pa se krenulo u kompromis. Kompromisi su bile smene ljudi koje je upravo DOS postavio na čelo Resora. Iz ovog stanja, pogrešno se poverovalo da je 13. novembra 2001. napravljen kompromis sa JSO, i da se stvari mogu vratiti u prethodno stanje, koje je takođe bilo skandalozno s obzirom na rastuća saznanja o stvarnoj ulozi ove jedinice i nekih njenih istaknutih pripadnika.

Ceo događaj je počeo da se u dnevnoj realnosti zaboravlja, pogotovo jer i sama JSO i njen komandant iz senke – u koju su se potom sakrili, nisu davali povoda, niti skretali pažnju na sebe.

Na čelu resora od 15. novembra su se nalazili profesor Andrija Savić koji je svojim dugim stažom u Resoru DB, znanjem i stavom, davao legitimitet prevari – u kojoj je na drugo mesto upućen Milorad Bracanović, čovek veoma blizak Ulemeku. Što je još gore, izgleda da je sam Đinđić insistirao na ovom rešenju. Tako je indirektno JSO, a preko nje kriminalni klan, dobila mogućnost da kontroliše ovaj za njih presudni resor i nastavi svoje mračne operacije. Bezobrazluk je tako nadigrao latentno nepoznavanje mračne strane Miloševićeve Srbije. Tada smenjeni Goran Petrović smatra da je time „premijer u stvari izvršio samoubistvo”. O tome piše i ministar Mihajlović: „Ipak smo krivi što nismo znali šta se dešava i što to nismo sprečili. Dozvolili smo da se čitava država tresе zbog par mangupa i mafijaša.”

Pirova pobjeda premijera Đinđića ohrabrila je protivnike njegove politike da krenu u organizovano rušenje Vlade. Bivši komandant JSO Milorad Ulemek i njegov partner iz sveta kriminala, Dušan Spasojević, organizovao, sa svojim političkim istomišljenicima, neviđenu medijsku kampanju čiji je cilj bio satanizacije Vlade i njenog prvog čoveka. Premijer je optuživan da je šef duvanske mafije u Srbiji. Ohrabreni, organizatori uspešne pobune intenziviraju kontakte i traže širu političku i javnu podršku za svoje „patriotske snage i ideje” za promenu „izdajničke politike kriminalaca na vlasti.”

Ono što je realnost je da u tom periodu premijer nije imao niti jednog čoveka u MUP-u koji bi bio postavljen na njegovo insistiranje, odnosno uz nekakvu njegovu posebnu saglasnost, odnosno bilo koga na koga bi potpuno mogao da se osloni. Biće najverovatnije da premijer, „nije imao stomak”, da se dublje bavi ovim problemom. Kao kad je sastavljao Vladu, tako je i sada odgurnuo ovo od sebe smatrajući da je za javnost i narod uopšte bolje da se drži svog reformskog kursa u privredi, ekonomiji i na međunarodnoj sceni, nego da se spušta u blato ostataka Miloševićevog režima. Ovakav stav je razumljiv sa stanovišta njegovih htenja i reformi, ali će na duge staze opet ostaviti dovoljno prostora da nevoljni saveznici iz vremena 5. oktobra postanu konsolidovani protivnici. Iako je najavio borbu sa kriminalom u 2002, on nije daleko odmakao u hvatanju kontrole u MUP-u.

Milan St. Protić smatra da postoji jedan odgovor koji zadire u premijerovo psihičko stanje posle izbora za premijera. „On nije mogao da pretpostavi s kakvom se opasnošću sreo kad je prvi put video Ulemeka. Nije mogao ni da nasluti koliko su duboki koreni organizovanog kriminala u Srbiji. Nije mu dolazilo do svesti da je sprega države i zločinaca do te mere ojačala, da predstavlja neposrednu pretnju po njegovu fizičku bezbednost. Onda kad se s tom realnošću suočio, za njega nije bilo povratka. Tad je shvatio da kao srpski premijer ne raspolaže neophodnim sredstvima prinude da bi suzbio moć Ulemeka i njegove bande. Uplašen, on je pokušavao da smiri i odobrovolji divlju hordu, čiji je talac postao. Popuštao je i pristajao na

ustupke, verujući da se time Legija može obuzdati. Zaleđen od straha za sebe i svoju porodicu, on je, nesvesno, otkrivao svoju slabost i ranjivost. To je bio uvod u njegovo ubistvo... Zoran Đindić se pokazao kao nedovoljno snažan i čvrst da bi bio odlučan vođ. Ustuknuo je pred Ulemekom i to mu nije oprašteno. Blokiral ga je sopstvena uplašenost”, dramatično zaključuje Milan St. Protić ovo prilično jedinstveno objašnjenje premijerovog odnosa prema ovoj pretnji.

Početak 2002: afera Perišić

Afere u sektoru bezbednosti koje su u suštini opterećivale premijera, a posebno komplikovale odnose na liniji DOS–DSS, kao da su bile programirane. Ne samo da su uvek iza njih stajali isti ili akteri iz istog sveta Miloševićevog nasleđa, nego kao da su dolazile u pravilnim vremenskim razmacima. Aferu Gavrilović smenila je, tri meseca docnije, afera pobune JSO. Potom, posle oko četiri meseca, Srbija je osvanula u novoj aferi: hapšenju potpredsednika Vlade Momčila Perišića, penzionisanog generala i ranijeg načelnika Generalštaba Vojske.

Pripadnici vojne policije i vojne bezbednosti su u toj akciji, 14. marta 2002. u motelu „Šarić”, na Ibarskoj magistrali, uhapsili i službenika američke ambasade Džona Nejbor, inače predstavnika CIA u Srbiji. Akteri iz okruženja predsednika SRJ Koštunice, koji su se pojavljivali i u drugim aferama 2001, bili su i sada u svojim ulogama. Tako će se kasnije ispostaviti da je prava meta ovog političko-špijunskog slučaja bio sam premijer Đindić, i da je ova afera bila još jedna u nizu afera sa ciljem rušenja i kompromitacije Vlade Srbije.

Na vanrednoj sednici Vlade Srbije i konferenciji za štampu u Vladi, 15. marta, Zoran Đindić je, uz podršku svih članova Vlade, potegao pitanje, kako je moguće da u demokratskoj zemlji vojna kontraobaveštajna služba, koja po zakonu ne bi smela uopšte da obrađuje civile mimo službe Državne bezbednosti, može da bezbednosno obrađuje i hapsi građanina, potpredsednika Vlade?

Potom je sledio petočasovni sastanak na kojem su predstavnici vojne bezbednosti, uz prisustvo predsednika Koštunice, koji je prethodno govorio oko pola sata, prikazali film koji je trebalo da dokaže krivicu Momčila Perišića. Premijer Đindić i potpredsednik savezne Vlade Miroljub Labus oštro su se pobunili, jer „nisu došli da gledaju filmove, nego da razgovaraju o ozbiljnim političkim pitanjima”. Vešta manipulacija – prikazivanje ovog filma u režiji službe bezbednosti VJ, postigla je cilj, jer se više niko u Vladi nije bavio ključnim pitanjem: otkud pravo ovoj vojnoj službi da krši zakon i Ustav i da ne saraduje sa Vladom u „obradi” njenog potpredsednika? I,

na kraju, u njegovom hapšenju. Sva ta pitanja bila su zamagljena snimcima u kojima se vidi kako Nejbtor daje dolare Perišiću i onima na kojima on ogovara svoje kolege iz Vlade, uključujući i premijera.

Slučaj Perišić produbio je sukob između premijera i predsednika SRJ. Đinđić je tražio od Koštunice da smeni načelnika „vojne Službe” generala Aca Tomića zbog nezakonitog praćenja i hapšenja potpredsednika Vlade. Koštunica je to odbio, ocenjujući da nije bilo prekršaja propisa. Premijer je više puta tih dana izrekao u javnosti svoje zaprepašćenje aferom. On je objasnio da ćemo u situaciji „nakon skandala Vojne kontraobaveštajne službe da budemo gledani kao zemlja u kojoj nekoliko vojnih lica skoro kao taoce drži u svojim rukama celu državu i građane”. Verovatno da se tih dana osećao ponovo poraženim zbog još jedne u nizu afera koja je iznenada buknuła, i svojim ishodom ometala njegove ideje o reformi u Srbiji.

Po objavljivanju afere, Đinđić je zatražio od potpredsednika Vlade Srbije Momčila Perišića da podnese ostavku kako bi se njegova eventualna krivica ispitala, kao što je to svojevremeno bio slučaj i sa potpredsednikom Vukom Obradovićem, koji je bio žrtva „seks-skandala”, nešto ranije. „Posle sinoćnjeg sastanka kod predsednika SRJ većina učesnika je zabrinuta radom vojne službe bezbednosti”, rekao je Đinđić. Premijer je bio neprijatno iznenađen ne samo ovim kontaktom svog potpredsednika, nego i činjenicom da je vojna služba pet meseci pratila Perišića i otkrila niz dokaza o njegovim aktivnostima, ali da o tome nije zvanično obavestila njega kao premijera. „Ovako su ’curile informacije iz vojnog vrha’, a o tome ni ja ni bilo ko drugi iz Vlade nije ništa znao. Kao da se čekalo da se to saopšti u određenom trenutku”. Premijer je ljutito govorio o „potpunom osamostalivanju” vojne službe bezbednosti, „o njenom uspostavljanju kao vrhovnog arbitra”, zaključivši: „oni su ne država u državi, već država nad državom i u jednom odnosu prema Vladi Srbije koji je neprihvatljiv”.

Predsednik SRJ dr Koštunica odbacio je premijerove optužbe, rekavši, između ostalog, da je utvrđeno da je u slučaju Perišića „poštovan zakon, a za preduzete mere postoji odobrenje nadležnog lica.” Nekoliko dana docnije, premijer Đinđić je izjavio da je DOS jedinstveno zatražila ostavke načelnika Generalštaba Nebojše Pavkovića i načelnika Vojne bezbednosti Ace Tomića, i da se, ako do toga ne dođe, „boji da ima jako malo saradnje” između DOS-a i jugoslovenskog predsednika Vojislava Koštunice.

Problem nastavka saradnje sa Haškim tribunalom

Sukob DSS-a i DOS-a nastavljen je kasnije tokom marta. Nije se ni slegla afera sa generalom Perišićem, nastupili su novi problemi. Sjedinjene Države ponovo su aktivirale pitanje haške saradnje ultimativnim tonom. Rok

je bio 31. mart 2002. godine, kada su SAD pretile da odlože odluku o izglasavanju ekonomske pomoći Srbiji. Stvar nije odmicala i premijer kao da više nije hteo da ide preko svojih ovlašćenja, koje je iskoristio u junu 2001. On je u martu 2002. rekao da „odbijanje saradnje vodi u potpunu izolaciju zemlje. Onaj ko to traži neka kaže narodu koje su posledice”, naglasio je Đinđić, dodajući „da ne isključuje mogućnost da većina građana ne želi saradnju, ali da onda moraju i da se suoče sa posledicama.” Po njemu, prva posledica nesaradnje sa tribunalom jeste spoljašnji zid sankcija, ali će biti i posledica vezanih za Međunarodni monetarni fond, Pariski klub, Savet Evrope i druge organizacije, jer su SAD i Evropa jedinstvene kad je reč o saradnji sa Haškim sudom.

Srpski premijer, zajedno sa svojim kabinetom, odlučio se za iznenadujuću i riskantni manevar: do 31. marta, dana D, nije „isporučio” nikoga sa liste optuženih pred Haškim sudom. I mediji su приметili početkom aprila da je moguće „da se Zoran Đinđić umorio da bude večiti 'izdajnik', ali je pitanje da li je zaista i mogao da udovolji svim zahtevima američke administracije”. „Mi imamo veći problem nego što su izručenja, a to je problem kreiranja javnog mnjenja. Ja ne želim da stalno budem izdajnik. Deset godina sam bio stalno izdajnik i špijun, sada to ponovo postajem zato što pokušavam da nešto uradim za ovaj narod. A neko je bio patriota deset godina i biće patriota narednih deset godina. To mora da se preseče i taj proces je pokrenut”, izjavio je tih dana Zoran Đinđić. On je rekao da između DSS-a i ostatka DOS-a nema ličnih i partijskih sukoba, već je reč o „strateškim, programskim i fundamentalnim neslaganjima”.

Ali, malo je verovatno da je samo težina „izdajničkog” bremena uticala da se srpski premijer ogлуši o „dan D” i tako stavi na kocku sve što je do tada uradila njegova Vlada, zajedno sa ekspertskim delom ekonomskih vlasti na saveznom nivou. Pre će biti da srpska Vlada nije bila u stanju da ispuni sve uslove za dobijanje pozitivnog mišljenja američkog državnog sekretara Kolina Pauela, čime bi pitanje uvedenih sankcija bilo skinuto sa dnevnog reda.

Naime, američka administracija pod punom saradnjom sa Tribunalom, podrazumevala je ispunjavanje još dva „paketa” uslova. Prvi se odnosio na izručenje „prioritetne grupe” optuženih za ratne zločine u kojoj su se nalaze generali Ratko Mladić i Dragoljub Ojdanić, kao i visoki državni funkcioneri iz SPS-a: Milan Milutinović, Nikola Šainović, Vlajko Stojiljković, ali i „vukovarska trojka” – oficiri Veselin Šljivančanin, Mile Mrkšić i Miroslav Radić. U drugom paketu uslova bio je zahtev za omogućavanjem potpunog i безусловnog pristupa svim relevantnim jugoslovenskim arhivama i svedocima za koje su zainteresovani istražitelji iz Haga.

U tom trenutku bilo je veliko pitanje da li je Đinđićev kabinet mogao da ispuni u celosti uslove i iz prvog paketa? Savezna vlada je načelno

jednoglasno podržala odluku srpske Vlade da sa Hagom saraduje na osnovu direktne primene Statuta Tribunala, bez donošenja posebnog zakona. Ali, kako je izjavio Vladan Batić, srpski ministar pravde, sa saveznog nivoa su dostavljene samo optužnice za Milutinovića, Šainovića, Ojdanića i Stojiljkovića. Sve kada bi to operativno i mogli da izvedu, pripadnici MUP Srbije nisu dobili nalog za hapšenje Mladića, Šljivančanina, Radića i Mrkšića. O pristupu vojnim arhivama i svedocima, izvesno je da nije u nadležnosti srpskog premijera i njegovog kabineta.

Potom, 3. aprila počele su konsultacije na „nadležnom mestu” o mogućnosti da u Saveznom parlamentu po hitnom postupku bude usvojen Zakon o saradnji sa Tribunalom, u verziji koja bi omogućila da se optuženi zaista nađu u Hagu.

Posle stišavanja ovog duela, premijer Đinđić je, 21. aprila, poručio haškim optuženima koji se nalaze u Srbiji da bi bolje bilo da se sami jave nadležnim organima, „jer ne mogu da izbegnu to što su mislili da mogu”. „Za same optužene je najbolje da od toga ne prave dramu, jer su njihovi izgledi bolji ako predaji Haškom tribunalu pristupe na jedan racionalan način”, rekao je Đinđić novinarima posle osnivačke konferencije Foruma žena DS. „Samim tim što je izglasan Zakon o saradnji sa Haškim tribunalom, tema je sa političkog prešla na pravni teren... Ne postoji više potreba za bilo kojom političkom odlukom. Što se tiče političkih rasprava, one su završene”, rekao je Đinđić. Te rasprave su, kako je precizirao, završene onoga časa kada je SRJ postala član UN, „samo što su neki malo sa zakašnjenjem to shvatili – da iz članstva u jednoj organizaciji slede određene obaveze, koje mogu da dođu sporo, da se odlažu, ali ne mogu da se ukinu”.

Premijer Đinđić izjavio je 15. maja da je istekao rok za dobrovoljnu predaju optuženih za ratne zločine Haškom tribunalu, kao i da je u toku procedura njihovog privođenja. Đinđić je novinarima u Vladi Srbije kazao da je privođenje optuženih za ratne zločine „sada stvar policije”, naglasivši da je u pitanju „regularno privođenje osoba koje su pozvane na sud”. On je rekao i da će Vlada Srbije pružiti garancije za odbranu sa slobode optuženima koji su se do isteka roka dobrovoljno predali Haškom sudu.

Afera sa navodnim prisluškivanjem

Prva polovina juna 2002. godine bila je obeležena ubistvom generala policije Boška Buhe, načelnika Beogradske policije i Resora javne bezbednosti. Za njegovo ubistvo kasnije je optužena kriminalna grupa Željka Maksimovića – Make.

Smena načelnika Generalštaba generala Nebojše Pavkovića očekivala se na srpskoj političkoj sceni već mesecima. Njegova smena, 24. juna 2002.

godine, nije došla kao plod želje za reformom vojske, već je otvorila novu aferu. Odlazak generala Pavkovića sa mesta načelnika Generalštaba otvorila je još jedno poglavlje u nastalom političkom procepu kojem kao da nije bilo kraja. Činjenica da je general Pavković, svojim ekspresnim približavanjem predsedniku Koštunici, uveče 5. oktobra 2000, obezbedio sebi preživljavanje na čelnoj funkciji VJ. Takođe, činjenica je da je on bio jedina preostala figura iz Miloševićeve mračne epohe. Ostanak odanog Pavkovića na čelu VJ za predsednika Koštunicu bio je zalog da premijer Đinđić neće zadobiti uticaj i u vojsci, a takođe, davala mu je vlast nad realnom institucijom, sa vrlo konkretnom moći u prilično razvlašćenoj saveznoj državi.

Premijer Srbije Zoran Đinđić ocenio je tog 24. juna da jugoslovenski predsednik Koštunica nije trebalo da donese ukaz o smeni načelnika Generalštaba Pavkovića bez saglasnosti Vrhovnog saveta odbrane i da će „snositi odgovornost za posledice” te odluke, a to je destabilizovanje ugleda države. Prema Đinđićevom mišljenju, neozbiljno je što je održana sednica VSO, a zatim doneta odluka po „ličnom nahodenju” predsednika države. Upitavši čemu onda služi VSO, Đinđić je kazao da, ako odluka o Pavkovićevoj smeni „nije mogla da prođe”, to ne znači da je predsednik trebalo da donese svoju odluku – već da ubedi članove VSO (u tu odluku). „O smeni Pavkovića je trebalo je da se glasa na sednici VSO,” rekao je premijer Srbije, zapitavši se „da li onda poštujemo institucije koje postoje.”

Iznenada, smenjeni general je u javnosti nastupio s pričom o događaju s početka juna 2001. u kojem su ga ljudi iz predsednikovog Kabineta nagovarali da sa pripadnicima Uprave bezbednosti VJ izvrši prepad na zgradu u kojoj se nalazio Biro za komunikacije Vlade Srbije, pod izgovorom da se odatle prisluškuje predsednik. Akteri su bili ponovo poznata imena iz predsednikovog okruženja (Nalić, Bulatović, Nedeljković).

Imenujući navedena lica, Pavković se, manirom veštog igrača, stavio na stranu Vlade Srbije i premijera Đinđića, koji mu u ovom trenutku jedini mogu priteći u pomoć, da ako ne ostane na svom mestu načelnika GŠ, onda makar iz arene ode nanoseći opasne povrede svojim protivnicima. Mahom neomiljen kod biračkog tela DOS-a koje je potpuno jedinstveno u tome da on treba da ode, general Pavković je svojim otvorenim nastupom nakratko pribavio sebi simpatije onih koji su „imali poverenje u VJ”, ali i onih koji su bili razočarani Koštunicom kao predsednikom.

Premijer Srbije Zoran Đinđić izrazio je 26. juna očekivanje da će izjava bivšeg načelnika Generalštaba Vojske Jugoslavije Nebojše Pavkovića o planu za upad u zgradu vlade Srbije „biti predmet istrage” i istakao da Republička vlada nije optužila Kabinet predsednika SRJ, već je samo tražila odgovor da li je to istina ili ne. Đinđić je, gostujući u programu Radio-televizije Srbije, ocenio da bi bilo neozbiljno da Vlada nije reagovala na takve izjave i naglasio

da za naređenja o upadu u Vladu treba da odgovara ili onaj ko je izdao naredbu ili onaj ko je izneo klevetu. „Svako treba da odgovara za ono što je uradio. Ja se slažem s predsednikom Jugoslavije Vojislavom Koštunicom kada kaže da niko ne sme biti iznad države, uključujući i njegov Kabinet”, istakao je Đinđić. „Želim da se ova stvar istera na čistac”, dodavši da je „potpuno besmisleno” smenu Pavkovića predstavljati kao „sukob Koštunica–Đinđić.”

Afera je podigla političku i medijsku prašinu do tih razmera da je pred Skupštinom Srbije formiran Anketni odbor za ispitivanje celog događaja. Na ovom odboru uz svoje najbliže saradnike, Jovanovića i Popovića, svedočio je i sam premijer Đinđić. On je govorio skoro tri sata, glatko i s očiglednom svešću o spektakularnoj medijskoj prilici da progovori o svemu što ga je u odnosu sa DSS i Koštunicom mučilo. Pored mnogo detalja međusobnog odnosa, ukazivanja na apsurdnost teze o prisluškivanju, Đinđić je optužio DSS i Koštuničin kabinet za sistematsko proizvođenje afere i opstrukciju Vlade i Skupštine, za pasivnost, nerad ali i podmetanje klipova u točkove DOS-a, ilustrujući to tada brojnim primerima. Istakao je i posebno ukazao na instrumentalizovanost Vojne službe bezbednosti u ovim događajima, posebno od kako je general Tomić bio na njenom čelu.

Problem sa organizovanim kriminalom

Dolazak DOS-a na vlast u Srbiji nije razvejavao spregu kriminala i korupcije sa Unutrašnjim poslovima i Službom bezbednosti. Ova okolnost umnogome je otežavala borbu protiv kriminala. U osiroteloj Srbiji organizovani kriminal je kroz korupciju mogao ne samo da preživi, nego i da kontroliše medije, protok poverljivih informacija i da ima „svoje” ljude u osetljivom bezbednosnom okruženju premijera.

Kada je Zoran Đinđić rešio i definitivno doneo odluku da sa podzemljem i organizovanim kriminalom mora da se obračuna, u isto vreme je znao da nema mehanizma vlasti da to i uradi. Posle pobune JSO, postao je svestan da su kompromisi koje je napravio sa njima – teret kojeg mora da se oslobodi. On je bio svestan da u državi ne postoji nijedan mehanizam, institucija ili grupa ljudi na koju može da se osloni i sa kojom može njima da se suprotstavi. I pored toga što je znao da je to veoma važno, i od ključalnog značaja, premijer Đinđić je izbegavao razgovore na tu temu u krugu svojih saradnika, svedoče njegovi bliski saradnici.

Tokom 2002, pošto je stvar sa organizovanim kriminalom već postajala nepodnošljiva, i kad je bilo jasno da sa postojećim resursima ne može ništa da uradi, doneta je odluka u Vladi da se mimo zvaničnih kanala Đinđić obrati za pomoć u inostranstvu. Nemačka je izašla u susret mahom tehnički, čak i ranije, šaljući opremu za povećanje Đinđićeve bezbednosti, za

obuku granične policije, itd. Nemački stručnjaci uradili su procenu Đinđićeve bezbednosti. Obezbeđenje premijera dobilo je uređaj za neutralisanje bombi sa daljinskim upaljačima. Kada je Đinđić bio u Londonu u proleće, maja 2002. sastao se sa Tonijem Blerom. Na tom sastanku on je zatražio pomoć u osposobljavanju i prevazilaženju praznine koja je nastala gubitkom kontrole nad Resorom DB, posle pobune JSO novembra 2001. godine. Sa Britancima je postignut dogovor da se jedan manji tim inspektora novoformirane Uprave za borbu protiv organizovanog kriminala – UBPOK – tajno osposobi za borbu protiv mafije, odnosno za borbu protiv najvećih klanova i kriminalizovanih delova policije i Državne bezbednosti. Taj tim je uz znanje načelnika Uprave bio poznat samo premijeru. Nešto kasnije, sa tim je upoznat i ministar Mihajlović. Iako je ova dobra ideja počela da živi, ispostaviće se da su pripreme išle vrlo sporo i da je, na kraju, kriminalni svet bio brži.

Ono što je sasvim jasno je da tokom 2002. godine, JSO i njen komandant iz senke, Ulemek, faktički nisu bili ni pod čijom kontrolom. Čak tih dana, Ulemek-Legija objavljuje u tabloidnim novinama svoja pisma, u kojima se direktno konfrontira od Vlade i premijera. Đinđić u medijima nagoveštava da je akcija počela, da se po prvi put raspolaže i ljudima koji bi mogli da imaju dokaze i spremni su da svedoče. On je ukazao da su priče o umešanosti Vlade u kriminal imale za cilj da skrenu pažnju sa onih koji su to stvarno i činili. Odbacio je navode da su pojedinci iz Vlade bili upleteni u bilo koji slučaj, a takođe je i naveo da se sa Ulemekom video pre godinu-godinu i po dana, po nekakvim tehničkim pitanjima. Premijer je istakao da je stanje u JSO redovno i bez bilo kakvih indicija o nekakvoj novoj pobuni. „Mislim da najveći deo njih profesionalno obavlja svoju dužnost...”

Đinđić je rekao da postoji zid ćutanja oko svih važnijih slučajeva. Potom je ukazao da je policija još uvek „difuzna”. „Danas policija skoro da nema nikoga među kriminalcima ko bi mogao da dojaviti šta se događa”, kazao je Đinđić krajem novembra 2002. i naveo da imamo svakodnevne dokaza kako iz policije cure informacije.

Formiranje Bezbednosno-informativne agencije

Tokom 2002. godine došlo je do reorganizacije srpske službe bezbednosti. Resor državne bezbednosti je transformisan u Bezbednosno-informativnu agenciju 1. avgusta te godine. Donet je prethodno poseban zakon o ovoj agenciji, dok su na čelu ostali rukovodioci iz resora: dr Andreja Savić i Milorad Bracanović, postavljeni posle pobune JSO, 15. novembra 2001. godine. U isto vreme, lično obezbeđenje – „štićenih ličnosti” preuzeće od državne bezbednosti Uprava za obezbeđenje lica i objekata MUP-a Srbije.

Krajem januara 2003. godine za nove rukovodioce BIA postavljeni su Miša Milićević kao direktor i Goran Živaljević kao njegov zamenik. Oni su bili direktan izbor premijera Đinđića. Prema Živaljevićevom sećanju, Đinđić je na sastanku sa njima istakao da je BIA „trenutno na oceni minus deset”, da on od agencije nema nikakve koristi, već samo probleme, i da će biti zadovoljan ako se u narednih šest meseci BIA sa novim rukovodiocima podigne do nivoa nule. On je tada rekao da ni ne čita redovne informacije koje mu je slala Služba, založio se za njenu demilitarizaciju i istakao da je potrebno sprečiti nekontrolisani odliv podataka ističući: „Meni politička policija nije potrebna, nije to nešto što treba da postoji u Srbiji u 21. veku.”

Međutim, istovremeno posle smene Savića, a posebno Bracanovića, kompletna grupa Zemunskog klana, a koja je i na vezi sa JSO, nestaje iz nadzora organa UBPOK. Naređenjem novog rukovodstva, delovi JSO napuštaju sve objekte i sedišta BIA u Beogradu, jer od novembra 2001. nisu bili u njenom sastavu, već su bili u „nekom poluprivatniom” aranžmanu sa samim Bracanovićem. U toku razgovora oko primopredaje, u zgradi sedišta BIA nestaje struje. Sasvim sigurno kao simbolično upozorenje delova Službe novom rukovodstvu.

Na sastanku kod premijera, 27. januara 2003, bili su svi čelni ljudi MUP-a Srbije i BIA. Na tom sastanku premijer je kratko istakao da je takozvani zemunski klan pod pokroviteljstvom Milorada Ulemeka – Legije i JSO, „prvorazredni državni problem” i da se moraju obezbediti uslovi za njihovo hapšenje i procesuiranje.

Krajem januara 2003. u intervjuu za RTS, Đinđić je odgovorio na temu ovih afera: „Policija ima nalog da beskompromisno ispita sve što je poslednjih dana pomenuto u medijima i sve ljude koji su pomenuti. Ja prvi jedva čekam (sic!) da se to desi i nadam se da ćemo kroz to rasvetliti nekoliko najvećih krivičnih dela”. On je istakao da je postojao problem začaranog kruga, dok „sada prvi put imamo situaciju da neko iz porodice počinje da priča... (misleći na ranijeg vođu surčinskog klana, Ljubišu Buhu Čumeta) To je novi kvalitet u svemu tome i ja sam zadovoljan što smo mi u prilici da raspetljamo čvor na kome lomimo prste od 5. oktobra”. Tokom februara 2003, akciju protiv Ulemeka i zemunskog klana započeo je UBPOK dobijanjem dozvole i opreme za prisluškivanje njihovih telefonskih komunikacija.

Kako se bližio rasplet političkih dogovora sa Crnom Gorom o preustroju savezne države, u ovom periodu se očekivalo da DOS, a time i premijer Đinđić, prošire svoju kontrolu nad domenom odbrane. Prvih dana marta 2003, sve je bilo u pripremanju za proglašenje Državne zajednice Srbija i Crna Gora i formiranje Saveta ministara nove državne tvorevine dve republike, u kojem je Demokratska stranka trebalo da preuzme Ministarstvo

odbrane, i time uđe u još jedan nereformisani deo srpskog društva. Na ovo mesto trebalo je da dođe dotadašnji savezni ministra unutrašnjih poslova Zoran Živković, kako je najavljeno krajem decembra 2002. godine. Pripremajući se za preuzimanje ovog mesta, konstatovano je da u vrhu Vojske, a posebno njenoj Službi bezbednosti, postoji zabrinutost nad načinom na koji će biti vođena politika odbrane, ali najviše u domenu ličnih odnosa, očekivanih smena, penzionisanja i eventualnog otvaranja afera oko upletenosti pojedinaca iz vojnog vrha u pojedine afere, nelegalnu trgovinu naoružanjem i opstrukciju saradnje sa Haškim tribunalom. Ukratko, vojni vrh je zazirao od Đinđićevog uticaja na prilike u njihovom domenu.

O samom atentatu na premijera Đinđića 12. marta 2003. godine, u ovom radu neće biti reči. Osim da konstatujemo da je on u suštini bio „kruna” sprege i zajedničkog delovanja organizovanog kriminala i delova državne bezbednosti – koji su ostali bez jasne hijerarhijske kontrole. O političkoj nadogradnji i neobjašnjivim detaljima od pre i posle atentata takođe.

Akcija „Sablja” – posle svega...

Posle ubistva premijera Đinđića, Vlada Srbije je započela dinamičnu akciju na hvatanju njegovih ubica, nazvanu *Sablja*, koja je bila nastavak ranije započete akcije suzbijanja kriminalnih aktivnosti zemunskog klana. Opsežna akcija srpske policije urodila je plodom: ubrzo je identifikovan i uhapšen atentator, njegovi pomagači, i neposredni organizatori zločina. Ovom širokom policijskom akcijom uzdrman je kriminalni svet Srbije. U okviru ove akcije otkrivene su široke razmere zavere u sudstvu i policiji koja je dovela do ubistva premijera.

U ovom periodu rasvetljen je i jedan broj drugih krivičnih dela, od kojih je verovatno najznačajnije rešavanje misterije nestanka bivšeg predsednika Predsedništva Srbije Ivana Stambolića, koji je otet 25. avgusta 2000. godine u Košutnjaku i likvidiran od strane pripadnika JSO. Ostaci njegovog tela pronađeni su u jednoj jami sa krečom na Fruškoj gori. Takođe, 25. marta uhapšen je oficir JSO, Zvezdan Jovanović, pod osnovanom sumnjom da je ubio premijera Srbije. Potom je Vlada Srbije donela odluku na vanrednoj sednici da raspusti Jedinica za specijalne operacije posle novih otkrića u istrazi, a kao osnovnog nosioca atentata na premijera. Najveći deo optuženih iz njenog sastava za ovo nedelo našao se u rukama pravde. Dva dana docnije, 27. marta, policija je prilikom hapšenja ubila vođe „zemunskog klana” Dušana Spasojevića i Mileta Lukovića.

U domenu odbrane, na mesto saveznog ministra odbrane stupio je na dužnost Boris Tadić, koji je prethodno vodio Savezno ministarstvo

telekomunikacija, ali i Skupštinski odbor za pitanja odbrane. U vojnom vrhu su osetili olakšanje.

Konačno, do 22. Aprila, kada je Nataša Mičić, v. d. predsednika Srbije, prihvatila predlog Vlade Srbije i ukinula vanredno stanje u Republici, kriminal u Srbiji bio je potpuno razbijen. Ostalo je osećanje da su građani Srbije, iako potreseni nestankom vodeće reformske figure političkog života, proživeli taj period u osećanju visoke lične bezbednosti i osećaju da je sa organizovanim kriminalom u Srbiji gotovo. Međutim, posle delimično uspešne eliminacije osumnjičenih, nastao je prelom. Izgubljena je politička volja za istragom, jer je verovatno uočeno da atentat ima i dodatni kontekst, nadgradnju, reklo bi se, i stvar se rasplinula u vrtlogu kontradikcija i sumnji. Deo pripadnika zemunskog klana je ostao na slobodi, u bekstvu, a među njima zadugo i sam prvooptuženi, Milorad Ulemek, sve do njegove iznenadne predaje. Može se reći bez preterivanja, da je atentatom izvršena dubinska destabilizacija države. Štaviše, običan svet koji se nadao nečem novom i boljem smenom Miloševića i dolaskom nove demokratske vlasti, utonuo je još dublje u apatiju i bezvoljnost. Daleko više nego pre 5. oktobra.

Zaključak

Šta je premijer Đinđić kao premijer radio po pitanju ovladavanja i reforme Sektorom bezbednosti?

Kao neko ko je imao izrazito opozicionu delatnost, još od studentskih dana, možemo slobodno da utvrdimo da je Đinđić imao određen prezir prema službama bezbednosti, i da je moguće da je smatrao u vreme kada je došlo do demokratskih promena, da će se u koalicionom kapacitetu nekako izboriti sa ovim problemom. Takođe, činjenica da je Vojska bila na „saveznom” nivou, ali i relativno statičan element prema politici, lišavala ga je brige o ovom problemu u fazi preuzimanja vlasti u Srbiji. Sasvim je sigurno da nije bio svestan tolike povezanosti i kriminalizacije MUP-a Srbije. Takođe i o podzemnom uticaju i moći Resora državne bezbednosti da kreira događaje koji će biti pretnja novim vlastima.

Đinđić je kasnije ukazivao da je sa svim tim ljudima koji su sačinjavali milje državne bezbednosti i organizovanog kriminala, trebalo da bude raščišćeno još 6. oktobra, a da bi stanje stvari bilo jasno do kraja novembra 2000. U vreme Prelazne vlade premijer se nije interesovao za pitanja kadorske kombinatorike u MUP-u ili u Resoru DB. Paradoksalno ili ne, tek on se okrenuo potpuno drugim temama, za koje je verovao da su životnije i potrebnije za naciju, nego da razmrsi to zmijsko klupko. Budući premijer kao da nije imao živaca da se bavi nečim što je kasnije ispalo osnovni problem nove vlasti: Miloševićevim nasleđem u bezbednosti. U ovom trenutku,

pod „kontrolu” je stavljen Savezni MUP, ali koji nije imao previše uticaja na bezbednosne tokove u Srbiji.

Pošto je postao premijer, on je 21. februara posetio MUP Srbije, gde je dao smernice u kojem će se pravcu reformisati to ministarstvo. Pobuna jedinice JSO u novembru 2001. pokazala je dubinu problema. Osim nešto pripadnika saveznog MUP-a i tek ponekoga u Ministarstvu policije, premijer nije imao nikoga uz sebe.

Tokom 2002. godine došlo je do reorganizacije Srpske službe bezbednosti. Resor Državne bezbednosti je transformisan u Bezbednosno-informativnu agenciju. Krajem januara 2003. godine postavljeni su novi rukovodioci BIA, koji su bili direktan izbor premijera Đinđića. Međutim, oni su u trenutku kada su Jedinica za specijalne operacije i zemunski klan proglašeni za državne neprijatelje broj 1, tek „hvatali posao”. Štaviše, uočava se da je prema ovoj grupi usmeren rad UBPOK. Konačno, rasplet političkih dogovora sa Crnom Gorom o preustrojstvu savezne države, doveo je do tle, da se marta 2003. očekivalo da DOS, a time i premijer Đinđić, prošire svoju kontrolu nad domenom odbrane. A to nije bio slučaj od vremena petoktobarske revolucije.

Ako se vidi da je njegov mandat završen atentatom i njegovim ubistvom, svakako može da se konstatuje da je reforma ovog sektora bila neuspešna.

Na kraju, kao svojevrsni rezime konfrontacije premijera-filozofa sa službama u vremenu od 5. oktobra 2000. do 12. marta 2003. godine, možemo da te konfrontacije složimo u sledeći hronološki niz:

- problematičan „pakt” sa komandantom JSO, Ulemekom i dogovor da ova jedinica ne interveniše na narod – pristalice opozicije 5. oktobra (4. oktobar 2000);
- prepuštanje u potpunosti kadrovske problematike Vojske Jugoslavije predsedniku SRJ Koštunici, što je omogućilo opstanak vojnog vrha iz Miloševićevog vremena, i otvorilo mogućnost za dodatni sukob sa Demokratskom strankom Srbije (oktobar 2000);
- prepuštanje smena i „hvatanje konaca” u Resoru DB MUP-a Srbije, koji je omogućio preživljavanje rukovodiocima Službe, takođe iz Miloševićevog vremena i uništavanje kompromitujuće dokumentacije (oktobar – decembar 2000);
- pobuna u Opštinama Bujanovac i Preševo i pobuna u zatvorima – najverovatnije uz početne impulse iz Resora DB (novembar 2000);
- konflikt oko saradnje sa Haškim tribunalom koji je posebno eskalirao oko izručenja Slobodana Miloševića. Konflikt se ogledao na ličnom planu, između premijera Đinđića i predsednika SRJ Koštunice, ali i

- na konfrontaciji u okviru koalicije DOS, i u mogućoj konfrontaciji Vojske i MUP-a Srbije u toku izručenja Miloševića (mart-jun 2001);
- nerazjašnjeno ubistvo visokog dužnosnika RDB Momira Gavrilovića (avgust 2001);
- pobuna Jedinice za specijalne operacije RDB Srbije (novembar 2001);
- hapšenje potpredsednika Vlade Srbije Momčila Perišića od strane Službe bezbednosti Vojske Jugoslavije (mart 2002);
- afera sa navodnim prisluškivanjem i smena načelnika Generalštaba Vojske Jugoslavije generala Pavkovića (jun 2002);
- problem sa otrgnutom Jedinicom sa specijalne operacije i njena veza sa kriminalnim svetom (jesen 2002 – mart 2003);
- atentat na premijera Đinđića (12. mart 2003).

Izvori

Fond Dokumentacionog centra Demokratske stranke

Objavljeni izvori

Đinđić, Zoran, *Stanje reformi u Srbiji, obraćanje Narodnoj skupštini povodom rekonstrukcije Vlade* (Beograd, jun 2002.).

Kosta Nikolić, Bojan Dimitrijević, Srđan Cvetković i Slobodan Gavrilović, prir. 2009. *Istorija Demokratske stranke 1989–2009, Dokumenti*. Beograd: Službeni glasnik.

Zoran Đinđić u štampanim medijima, januar 2001–12.mart 2003, Medijska dokumentacija, Ebart Consulting, (CD).

Literatura

Bujošević, Dragan i Ivan Radovanović. 2001. *5 oktobar, dvadeset četiri sata prevrata*. Beograd: Medija centar.

Čović, Nebojša. 2004. *Na teškom putu*. Beograd: Čigoja štampa.

Dimitrijević, Bojan. 2007. *Zoran Đinđić*. Beograd: Zavod za udžbenike.

Ivanović, Ivan. 2003. *Koštica i Đinđić kao antipode*. *Hereticus* 1(2):150-181.

Jovanović, Čedomir. 2005. „Moj sukob s prošlošću”. Beograd: Danas.

Mijatović, Zoran. 2004. *Opelo za državnu tajnu, Svedočenje iz vrha Državne bezbednosti*. Beograd: ITP Pharos.

Mihajlović, Dušan. 2005. *Povlene magle i vidici*, I–II. Beograd: NEA.

Protić St., Milan. 2005. *Izneverena revolucija*. Beograd: Čigoja štampa.

Vasić, Miloš. 2005. *Atentat na Zorana*. Beograd: Politika-Vreme-B92-Narodna knjiga.

Živaljević, Goran. 2022. *Služba – Anatomija srpske tajne službe u poslednjih 30 godina*. Beograd: Laguna.

Živaljević, Goran. 2022. *Služba 2 – O događajima iz nevidljive stvarnosti*. Beograd: Laguna.

Bojan Dimitrijević

THE PHILOSOPHER AND THE SERVICES. PRIME MINISTER DR ZORAN ĐINĐIĆ AND THE (UNSUCCESSFUL) REFORM OF THE SECURITY SECTOR IN SERBIA 2001–2003.

Summary

Zoran Djindjic, the Serbian Prime Minister, demonstrated a consistent oppositional stance from his student days, nurturing a distinct skepticism towards the security services. This skepticism likely intensified following the democratic shifts post-October 5, 2000. Despite this, Djindjic seemingly underestimated the complexities of managing these services within the coalition government. His initial focus was diverted away from the security sector, partly because the Army, a federal and relatively politically inert entity, did not immediately demand his attention during the initial power transition. Throughout Djindjic's tenure, a pattern of scandals and crises emerged, originating from the security services or their associated political and criminal networks. These incidents occurred at regular intervals, highlighting a systemic issue. Djindjic, primarily occupied with positive reformatory objectives, failed to recognize the severity of this intertwining of crime, police, and state security in Serbia. A significant oversight was the underestimation of the Ministry of Interior's criminalization and the State Security Department's covert influence and capability to destabilize the new regime. In 2002, a pivotal reorganization took place, transforming the State Security Department into the Security Information Agency. Concurrently, political negotiations with Montenegro on federal restructuring suggested an imminent expansion of the DOS and Djindjic's control over defense by March 2003. However, the tragic assassination of Djindjic marked an abrupt end to his term, casting a shadow on the effectiveness of the security sector's reform. This tragic outcome underscores the deep-rooted challenges and the ultimate failure of the reform efforts within this critical sector.

Keywords

Zoran Djindjic, Serbia, Internal Affairs, State Security Department, Yugoslav Army, Reforms, Hague Tribunal, 5 October 2000